

‘Tomorrow’s Language’ van Louwrien Wijers

Louwrien: Zo begon ik in 1970. Dit is mijn allereerste werk als beeldend kunstenaar. ‘Veertig Woorden’ is de titel. Deze veertig bladen hangen nu in het Stedelijk Museum Amsterdam in hun juist geopende nieuwe expositie van de eigen collectie.

Toen ik de bladen terugzag in 2018 dacht ik: waarom werk ik niet weer op dat formaat? Zo begon ‘Tomorrow’s Language’, de verzameling handgeschreven uitspraken gekozen door 21 deelnemers aan de retraite met dezelfde titel ‘Tomorrow’s Language’, waarin iedereen keek en luisterde naar 64 uur film van mijn mentale sculptuur ‘Kunst ontmoet Wetenschap en Spiritualiteit in een veranderende Economie’, september 1990, vijf dagen paneldialogen in het Stedelijk Museum Amsterdam.

Art meets Science and Spirituality in a changing Economy

A Mental Sculpture by Louwrien Wijers

Dit zijn de deelnemers aan AmSSE, een groep die organisch groeide tussen 1983 en 1990. Robert Rauschenberg had ik januari 1968 ontmoet. Hij gaf me een spoor. De Dalai Lama ontmoette ik in 1980 omdat Andy Warhol vond dat ik hem de vragen moest stellen die ik Beuys en Warhol had gesteld. De Dalai Lama was oprecht geïnteresseerd in wetenschap. Toen hij in 1983 werd samengebracht met David, Bohm, Francisco Varela, Rupert Sheldrake en Fritjof Capra was ik erbij. Daar kwam het idee kunst, wetenschap en spiritualiteit samen te brengen. Dan moet je wél Ilya Prigogine ook uitnodigen,” zei Capra, “anders komen wij niet.”

Panel 1: De Russische econoom Stanislav Menshikov, naast de Amerikaanse kunstenaar Robert Rauschenberg, de gespreksleider, dan de wetenschapper David Bohm uit Londen, gevlucht uit de VS, naast de Veertiende Dalai Lama van Tibet, die een bewonderaar is van David Bohm, die gevlucht is uit Tibet in 1959 en in India woont.

Robert Rauschenberg in zijn studio met Louwrien Wijers.

ZH de Dalai Lama in zijn tuin met Louwrien Wijers

Panel 2: De Amerikaanse kunstenaar John Chamberlain, die John Cage vervangt, naast de wetenschapper en Nobel Prijs Winnaar Ilya Prigogine, de mediator, naast de in China geboren en opgegroeide Amerikaan Huston Smith voor spiritualiteit, naast de Duitse econoom F. Wilhelm Christians die de hele Tweede Wereldoorlog in Rusland gestationeerd is geweest.

Panel 3: De Nederlandse kunstenaar JCJ van der Heyden, naast de in Chili geboren wetenschapper Francisco Varela, de mediator, naast de Amerikaanse Mother Tessa Bielecki voor spiritualiteit, naast J.M. Pinhero Neto uit Brazilië voor economie.

Panel 4: De Amerikaanse kunstenaar Lawrence Weiner, naast de wetenschapper A.M. Liquori, uit Italië overgekomen omdat Rupert Sheldrake op het laatste moment had afgezegd, dan de mediator, naast de Tibetaanse Lama Sogyal Rinpoche voor spiritualiteit, naast de Franse econoom Jean-Maxime Léveque.

Panel 5: De Joegoslavische kunstenaar Marina Abramovic, intussen met een Nederlands paspoort, ze zit naast de Oostenrijkse wetenschapper Fritjof Capra, nu gevestigd in de Verenigde Staten, de gespreksleider, naast de Spaanse Raimon Ranikkar, wiens ouders vóór zijn geboorte uit India gevlucht waren, naast de Nederlandse econoom H.J. Witteveen die tweemaal minister van Financiën was, daarna voorzitter van het IMF en bovendien inspirator en voorman van de Nederlandse Soefi-beweging.

Een overzicht van de toehoorders op de ochtend van Panel 5, vrijdag 14 september 1990. Op de eerste rij: Caroline Tisdall, Louwrien Wijers, Jan Kruyt, Raimon Panikkar, Fritjof Capra, Marina Abramovic, H.J. Witteveen, mw. Witteveen. Daarachter: Stanislav Menshikov, Lama Sogyal Rinpoche, Mother Tessa Bielecki, Miente Boellaard, Liesbeth Schreve, Frank Schreve, mr Th. F. Crijns, Aldelbert Nelissen, C. Berendsen, hoofdredacteur van Het Financieele Dagblad etc.

Hier zien we Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Claus, naast Paul Fentener van Vlissingen en Caroline Tisdall, achter hen het gezicht van Marina Abramovic. Ik zit naast Prins Claus, die in mijn oor fluistert: “Het is lang geleden dat ik zó heb gelachen.” Het was Lama Sogyal Rinpoche, de bruine figuur links op de voorgrond, die ons allemaal aan het lachen maakte.

De vijf televisie-films, elk van 55 minuten, die van ‘Art meets Science and Spirituality in a changing Economy’, door Mystic Fire Video in New York gemaakt, werden in 54 landen op de televisie getoond, soms drie of vier keer, zoals in Italië. Tot mijn grote verbazing is het idee om de drie pijlers van de cultuur, kunst, wetenschap en spiritualiteit, tot op de dag van vandaag niet gekopieerd en ook nergens anders samengebracht met economie, wat de kunstenaars Robert Filliou en Joseph Beuys wilden. Tijdens de retraite ‘Tomorrow’s Language’ in het Amsterdamse Bos, in

juli 2017, begonnen de dagen om 7 uur. We keken de 64 uur films over AmSSE 1990 in de gele tent, maakten eten in de witte tent en aten onze laatste maaltijd 's avonds om 8 uur meestal buiten. Iedereen sliep vlakbij.

Ik beloofde dat ik iets zou gaan maken van de teksten die de retraite deelnemers haalden uit de documentairefilms. Maar hoe? Opeens, deed een grandiose gelegenheid zich voor. Mijn kunstenaarsvrienden Rory Pilgrim en Philipp Gufler nodigden me uit mee te doen aan een expositie in Zwitserland. We gingen er 1 februari 2020 voor het eerst over praten in het museum in Zwitserland. Ik bracht een rol papier mee van bladen op het grote formaat van de 40 Woorden en was er al op gaan schrijven wat uit Panel 1 van AmSSE was gekozen door de retraite deelnemers.

We hielden mijn handgeschreven vellen tegen de muur en praatten erover met Fanny en Viktor, die de tentoonstelling gingen vormgeven:

Rory en Philipp zagen hun werk in het midden van de ruimte komen, ik stelde voor de lege muren rondom hen heen met m'n handgeschreven panelen te vullen. Hoeveel meter muur was dat? Fanny en Viktor gingen meten. "Vijftig meter," zeiden ze toen terugkwamen. Ik dacht: dus na 40 Woorden ga ik nu veertig panelen met 'Tomorrow's Language' maken. Maar Corona gooide roet in de eten 17 maart 2020 kwam het bericht dat de expositie niet doorging.

Ik kon niet stoppen met schrijven. Uit Groningen kwam de uitnodiging van ART=BOOK om 'Tomorrow's Language' niet binnen maar buiten te laten zien. Besloten was dat Lola Dias Cantoni en Jorien Ketelaar, beiden in 2019 van de Academie Minerva afgestudeerd, de posters van de platen met tekst aan de straatkant van particuliere huizen gingen hangen in vijf buurten van de stad Goningen. Elke straat kreeg een eigen AmSSE panel. Vijf zaterdagen zou een tour met een begeleider langs de panelen in een bepaalde buurt gaan en mensen konden meeluisteren en daarna met elkaar praten over de onderwerpen die per plaat ter sprake kwamen. Lola en Jorien gingen mensen zoeken die zo'n beschreven poster de hele maand september wilden ophangen. De vijf 55 minuten

durende films van de panel bijeenkomsten in het Stedelijk Museum en de 15 minuten durende gefilmde interviews met alle twintig panelleden zouden getoond worden in de galerieruimte van ART=BOOK. Daar kwamen ook zes grote handbeschreven platen met de uitleg over het ontstaan van mijn mentale sculptuur 'Art meets Science and Spirituality in a changing Economy'. In vitrines in galerieruimte kwamen bovendien talloze documenten over de tien jaar voorbereiding van dit initiatief. Op de website www.tomorrowlanguage.nl was de audio te horen van de vijf begeleiders, die elke week een panel bespraken.

De eerste tour was op 5 september. Op 8 september kreeg ik al een mail van een goede kennis uit Amsterdam: Dag Louwrien, Toevallig was ik in Groningen met de camper en omdat ik op je mailinglist sta, wist ik van Tomorrow's Language.

Zaterdagmiddag 5 september ben ik naar de Westerhavenstraat 14 gefietst. Ik ben met een groepje rondgeleid door Hinke-Ann Eleveld. We hebben jouw teksten gelezen. Het leidde tot levendige gesprekken over ‘compassion’ (Robert Rauschenberg), ‘listen to the other’ (David Bohm), ‘be a good-hearted person’ (Dalai Lama), ‘compete within ourselves to be more compassionate’ (Stanislav Menshikov), ‘look to the world as a whole’ (David Bohm) en ‘everything is related’ (Dalai Lama). Mijn complimenten hoe je de ideeën hebt vorm gegeven en hebt geprobeerd de kern van wat ze zeggen uit te beelden.

Iemand die langs liep, omdat hij in de straat woont, zei dat hij de teksten dagelijks bekeek. Inderdaad mensen zouden deze teksten dagelijks moeten kunnen bekijken. Groeten, Frans.

Toen kwam in 2021 een verzoek uit Japan voor een keynote toespraak van 20 minuten. Er zou een Japanse ondertiteling komen, dus hoewel de bijeenkomst op 24 juni was, moest ik mijn film veel eerder sturen. Ik

maakte een selectie van vijf maal vijf panelen uit ‘Tomorrow’s Language’ die ging ik voorlezen. Ik begon met: “Artists in the tradition of John Cage,

Robert Rauschenberg, Robert Filliou, Joseph Beuys, Andy Warhol and others devoted themselves to integrate creativity directly, socially and economically, instead of through works of art.” Na drie introductie bladen kwam eerst Robert Rauschenberg uit Panel 1 met: “I don’t even think that compassion even has to ever be mentioned. If somebody needs something, then they should have it already.” Dan kwam David Bohm, de wetenschapper in Panel 1: “The real meaning of the word compassion is ‘to feel together’. So, the first thing we have to do, is to look at our whole way of thinking. That means we have to make a co-operative effort to have a dialogue in which we listen deeply to the views of other people without resistance.”

Uit de volgende serie van vijf lees ik eerst de Dalai Lama: “I always feel

that in genuine compassion there is some sense of responsibility. With that kind of compassion, you try to serve as much as you can. In the human nature and even in animals, compassion is a natural phenomenon.” Na Panel 1 in ‘burgundy’ bruin, komt Panel 2 in de kleur ‘Shock Blue’. Daar spreekt eerst John Cage: “Art gives that experience of general uncertainty. Artists are busy as birds. They never have enough time. They work night and day and are completely involved in their work. They require no vacations. I think essentially people are this way. They know perfectly well what to do with their time if they are left anarchic. This is what we must move towards. We want flexibility and we also want an anarchic situation in which people do what they want, not what they are obliged to do. You breathe better when you are anarchic than you do when governed by a government.”

De wetenschapper en Nobel Prijs Winnaar, Ilya Prigogine is het eens met Cage en zegt: “You need more anarchy. You need more multiple views including art, science and so on. The traditional idea of civilization was based on violence. The great opportunity of our time is to build up, due to science, a society in which people can participate. Non-linear science permits us to develop an economy which is no longer based on the exploitation of man by man. It permits creativity and leads to self-organization. The change is absolutely radical.”

In de volgende serie van vijf bladen voegt Professor Prigogine toe: “In

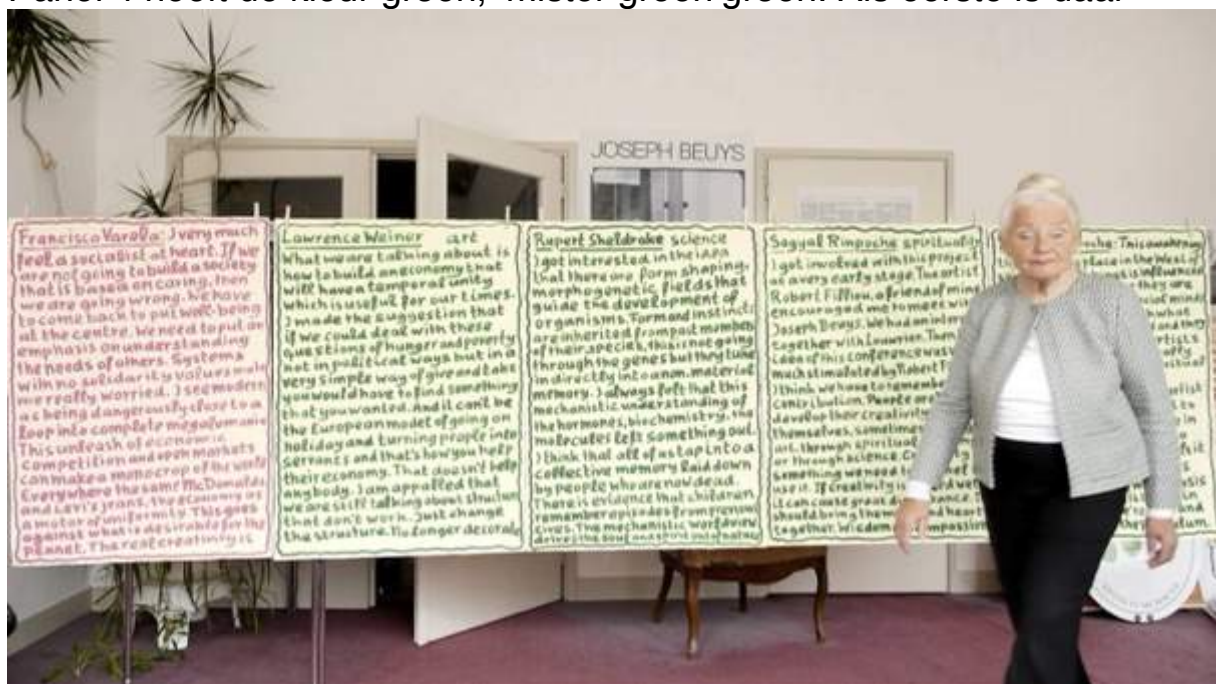
the new science of chaos this chaos is a type of order. It is unstable order in which the temporal sequences are very complex. We are in a unique new position. We need both order and chaos. Now we see that non-equilibrium can produce coherence and structure.” And adds: “The laws of ecology and meteorology are based on non-linear systems. This has also revitalized economy. We come closer to a society with ways of expressing that could never be reached before.”

Panel 3 is in ‘magenta’ rood geschreven. De Nederlandse kunstenaar JCJ van der Heyden zegt daar: “Art is doing, it’s not thinking. Doing comes first. Everything comes together in one point. All parts of my life are coming together in one second. I can’t think. It’s impossible. Thinking is in time. Creativity is in the moment it has no time. Art is a result of an attitude.” Scientist Francisco Varela says: “I have come to the conclusion that what the visual arts do is draw out the invisible into the visible. Perception precisely is that drawing out into the visible something that

wasn't there as visible previously. The creativity that a visual artist manifests, is not unlike the creativity the evolution of life manifests to shape worlds. So, I think that we can learn a lot from art. Give up that idea of objectivity. Western science evaporates. Within cognitive sciences objectivity is less and less obvious. There is no solid ground on which you can stand."

De Braziliaanse panelist J.M. Pinheiro Neto voor economie merkt op: "This symposium has dealt to my surprise and pleasure with the responsibility towards the less fortunate. Look the future in the eye. A changing economic climate can banish poverty and provide education to millions of people." Francisco Varela uit Chili voegt toe: "If we are not going to build a society that is based on caring, then we are going wrong. We have to come back to put well-being at the centre. The real creativity is to bring that understanding into the actual economic enterprise. But it is not enough to say it, you have to bring it down into your action."

Panel 4 heeft de kleur groen, 'mister green'groen. Als eerste is daar

Lawrence Weiner, die ik al in maart 1969 in het Stedelijk ontmoette. Hij zegt hier: "What we are talking about is how to build an economy that is useful for our times. I made the suggestion that if we could deal with hunger and poverty in a very simple way of give and take, you would have to find something that you wanted. And it can't be the European model of going on holiday and turning people into servants and that's how you help their economy. That doesn't help anybody. I am appalled that we are still talking about structures that don't work. Just change the structure. No longer decorate it."

Lama Sogyal Rinpoche uit Tibet vertelt in dezelfde groene kleur: “I got involved with this project at a very early stage. The artist Robert Filliou, a friend of mine, encouraged me to meet with Joseph Beuys. We had an interview together with Louwrien. Then the idea of this conference was very much stimulated by Robert Filliou. I think we have to remember his contribution. People are busy to develop their creativity to find themselves, sometimes through art, through spiritual teachings, or through science. Creativity is something we need to channel to use it. If creativity is not used well, it can cause great disturbance. It should bring the mind and heart together. Wisdom and compassion.”

De Franse econoom Jean-Maxime L veque brengt naar voren: “The success of our economy is linked to the personal initiative, creativity and responsibility of everyone. The vitality and energy of each individual is becoming crucial. Modern economy is based on creativity.” Sogyal Rinpoche voegt nog toe: “All these lives and deaths are in a process of evolution. Life is not like an old television set that just goes off. Not like that. There is some continuity that happens. How we live in this life is what brings about the future. What you are is what you have been and what you will be is what you do now.”

Panel 5 heeft de oranje-achtige kleur ‘lobster’ en begint met Fritjof Capra

die zegt: “Decentralizing is the green perspective on economics and politics. Give more power to the people locally, democracy needs small scale. America is not a democratic country. The scale is too large. You buy votes through television and that is not democratic. People should choose their own pattern of development. The criterion has to be

sustainability. Economists lack that ecological context. That must be changed.”

Raimon Panikkar vult aan: “Would you agree that art is not the monopoly of artists, but that art is the ‘articulation’ of our real self, which is more than the private individuality, it transcends me. The making of art is a dimension of the human being which has been neglected in our education. I do believe that we humans could not survive without art. One of the crises in the present world is that we have relegated art to just a secondary role, whereas art is more essential than science. We cannot survive without art. Competitive society is a natural outcome of the loss of the artistic dimension. Creativity is so flowing, we cannot manipulate it, it is in every being.”

De Nederlandse econoom H.J. Witteveen voegt toe: “What we all would like is less poverty, a better relationship with nature, more inspiration and less power of money. Very many people are still living in great poverty. How can that be overcome? Only with the support of the voters, they must sympathize with the poor. We need therefore co-ordination of international economic policies. To take a decision on the basis of consensus is a good principle because you listen to each other. You try to come to something which is best for the whole world community. That way of international co-operation has to be expanded also to the field of ecology. In reality national sovereignty doesn’t exist anymore.”

Fritjof Capra merkt op: “Fear is the main stumbling block that prevents us from going through the change of thinking and values that are crucial to save the world. As human beings we are afraid of change.”

Raimon Panikkar vult aan: “Not to have fear is something where the purity of the heart is essential. Only the artist has this intuition.”

Marina Abramovic vertelt: “Many people will not go to the church they but will come to the museum. They get something very strong there because they are open to experience.”

Het mooie was tijdens ‘Art meets Science and Spirituality in a changing Economy’ in 1990 dat Francisco Varela begon over taal, ‘language’. Hij zei dat wij mensen door taal gemaakt worden. Ik realiseerde me toen dat we nooit een nieuwe toekomst kunnen maken als we de taal van morgen niet kennen. Dus ik bracht de retraite ‘Tomorrow’s Language’ bij elkaar om de taal voor morgen te leren en de oude taal te vergeten. Dat is het geheim, leren met welke woorden we de toekomst kunnen beschrijven die ons voor ogen staat. Leer vandaag de taal van morgen, zodat je de taal van gisteren vergeten kunt. Hier zoals Francisco Varela het zei:

"Language is not just a tool but is the domain which makes us human. It's not that we learn language, it's more that language learns us. Man is made by language. We live in language," says neuro-scientist Francisco Varela in 1990 in *Art meets Science and Spirituality in a changing Economy*. To learn tomorrow's words twenty-one participants watched 64 hours of film for five days in July 2017. Each night they gave a public excerpt of insights they had heard the panelists say.

Hier schrijf ik de allerlaatste zin van de opsomming wie allemaal hebben meegedaan aan het maken van deze serie, die we straks aan de muur zien in Antwerpen en die Nico Dockx samenbrengt in een mini-boekje.

